

Уляна ДРЕМОВА

ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ БАНКУ ЗА КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ В КОНТЕКСТІ ДОВГОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Розглянуто проблеми формування та проаналізовано динаміку резерву за кредитними операціями під впливом зміни кредитоспроможності позичальника з урахуванням специфіки довгострокового кредитування інвестиційних проектів.

Bank reserves formation of credit transactions and its dynamics under the influence of borrower creditworthiness change with peculiarities of long-term loans of investment projects taking into consideration are considered.

Резерв для відшкодування можливих витрат за кредитними операціями банки формують з урахуванням ризикованості кредитних операцій для забезпечення фінансової стабільності і надійності. Процес кредитування, як відомо, тісно пов'язаний з кредитним ризиком, тобто з ризиком несплати у встановлений строк суми кредиту і відсотків за ним. При довгостроковому кредитуванні імовірність кредитного ризику має тенденцію до зміни, оскільки у процесі довготривалого фінансування ймовірність зміни кредитоспроможності позичальника зростає, у результаті чого збільшується можливість переходу "стандартного" кредиту в категорію "під контролем" або "субстандартного". Це призводить до необхідності збільшення резерву, що, у свою чергу, збільшує витрати банку та знижує його прибуток.

Кредитна діяльність банку, формування резервів за кредитними операціями, ризику, що виникають у ході її здійснення, розглядаються в працях багатьох

науковців і практиків. Зокрема, наприклад, С. Прасолова [4] оцінює аспекти формування кредитної політики в довгостроковому періоді, що забезпечувала б прибутковість діяльності банку, контроль за рівнем ризику і дотримання нормативних показників. В. Федоренко й А. Мажуга [5] розробили методичку оцінки ризику інвестиційного проекту, що фінансується банком на основі функції Лапласа та величини чистої приведеної вартості проекту. А. Бурдюгов [3] вивчає формування резервів, пов'язаних із рівнем ризику, що виникає внаслідок видачі інвестиційних кредитів. Однак автор не враховує зміну факторів, які впливають на розмір резерву та кредитного ризику протягом тривалого періоду фінансування банком інвестиційного проекту. Незважаючи на достатнє висвітлення в економічній літературі питань, пов'язаних з формуванням кредитних резервів і кредитним ризиком, проблемі визначення зміни величини резервування при довгостроковому кре-

дитуванні не приділено належної уваги. Не розглядаються також можливі втрати банку внаслідок збільшення кредитного ризику за довгостроковими кредитами упродовж усього періоду фінансування.

При довгостроковому кредитуванні інвестиційних проектів невивченим аспектом залишається зміна суми резерву, що викликана зміною рівня кредитного ризику і категорії кредитної операції з урахуванням кредитоспроможності позичальника протягом тривалого періоду часу.

З урахуванням вищезазначеного, метою даної статті є аналіз динаміки величини резерву для відшкодування можливих втрат банків у результаті ймовірної зміни кредитоспроможності позичальника і ступеня кредитного ризику при довгостроковому кредитуванні.

Нагадаємо, що Національним банком України передбачено й регламентовано порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями [1]. Необхідність формування резерву обумовлена кредитними ризиками, які властиві банківській діяльності. Процес його створення – це визнання витрат для відображення реального результату діяльності банку з урахуванням погіршення якості його активів, або підвищення ризикованості кредитних операцій. Банк формує спеціальний і загальний резерв за кредитними операціями за рахунок своїх валових витрат та відповідно з прибутку.

Банки самостійно визначають рівень ризику кредитних операцій, оцінюють фінансовий стан позичальника і вартість забезпечення. Загальна заборгованість за кредитними операціями складає валовий кредитний ризик для банку. Для розрахунку резервів на покриття можливих втрат за кредитними операціями визначається чистий кредитний ризик шляхом зменшення валового кредитного ризику на вартість

забезпечення. Формування резерву за кредитними операціями здійснюється в повному обсязі чистого кредитного ризику, зваженого на відповідний коефіцієнт резервування. Для визначення коефіцієнта резервування банки здійснюють класифікацію кредитного портфеля за кожною кредитною операцією залежно від фінансового стану позичальника, стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості і рівня забезпечення заставою кредитної операції. За результатами класифікації кредитного портфеля визначається категорія кожної кредитної операції і відповідний коефіцієнт резервування. Такою є загальна методика формування резерву за кредитними операціями.

Одним із основних критеріїв аналізу кредитного портфеля є оцінка кредитоспроможності клієнта, у результаті якої визначається клас позичальника. Методика оцінки кредитоспроможності позичальника регламентується внутрішнім положенням банку. Взагалі, при здійсненні оцінки фінансового стану клієнта розглядаються наступні групи факторів:

1. Фінансовий стан позичальника, для оцінки якого використовуються показники:
 - ліквідності;
 - фінансової стійкості;
 - фінансово-економічної діяльності (показники ділової активності);
 - рентабельності.
2. Обороти по рахунках клієнта.
3. Кредитна історія клієнта.
4. Об'єктивні фактори діяльності позичальника.
5. Додаткові фактори.

Показники фінансового стану позичальника, а також якісні параметри, що визначають клас клієнта, оцінюються в банку за бальною системою, яка зазвичай розроблена у кожному банку окремо.

В результаті довгострокового кредитування можлива зміна об'єктивних даних

роботи позичальника. Крім того, процес кредитування може призвести до зміни кредитоспроможності позичальника. З одного боку, використання кредитних ресурсів породжує нові фінансові потоки. Тут мова іде про те, що при ефективному використанні кредитних ресурсів зростають майбутні доходи позичальника. З іншого боку, кредит збільшує фінансові зобов'язання позичальника. При цьому додатковий дохід, отриманий в результаті довгострокового фінансування, позичальник одержує через визначений строк (особливо якщо мова йде про інвестиційний проект), а збільшення зобов'язань і, тим самим, "погіршення" його показників кредитоспроможності відбувається одразу після одержання позичальником кредитних коштів. Дані зміни можуть негативно вплинути на здатність позичальника виконувати свої зобов'язання за кредитом в майбутньому. Виданий раніше кредит кредитоспроможному і надійному позичальнику класу "А" чи "Б" з оцінкою стану обслуговування кредитної заборгованості "добре", у результаті зміни його фінансового стану після одержання ним позикових коштів може знизитися до класу "В" чи "Г", а обслуговування кредиту може стати "слабким" або ж "незадовільним". Тим самим, понизиться класифікація кредитної операції від "стандартної" до "субстандартної" чи "сумнівної". Це, у свою чергу, відіб'ється на сумі резерву за кредитними операціями: ставка резервування збільшиться з 1% до 20%–50%, і, внаслідок цього банк буде змушений відволікати ресурси для додаткового резервування.

Для стабілізації діяльності банку необхідно прогнозувати зміну ставки резерву під кредитні ризики на весь період довгострокового кредитування інвестиційних проектів з урахуванням зміни кредитоспроможності позичальника і категорії кредитної операції.

Відповідно до Положення НБУ "Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків" під кредитуванням інвестиційних проектів розуміється довгострокове кредитування під майбутні доходи підприємства, що передбачає оцінку банком інвестиційного проекту та врахування всіх ризиків, що можуть виникнути під час інвестиційного кредитування. У випадку видачі довгострокового кредиту на фінансування інвестиційного проекту необхідно проводити оцінку не лише кредитоспроможності клієнта, а й ефективності інвестиційного проекту позичальника. До основних показників ефективності проекту відносяться такі: показник чистої поточної вартості, внутрішньої норми прибутковості, середньої норми прибутку за інвестиціями і періоду окупності інвестиційного проекту. У результаті фінансування інвестиційного проекту, банк стикається з кредитним ризиком і з ризиками, властивими реальним інвестиціям. До таких ризиків відносяться:

- чисті ризики реальних інвестицій: ризики прямих втрат інвестиційних ресурсів, ризики зниження прибутковості, ризики втрат прибутковості;
- спекулятивні торгівлі і фінансові ризики;
- катастрофічні, критичні та прийнятні ризики;
- зовнішні, внутрішні ризики і ризики ділових відносин;
- об'єктивні й суб'єктивні ризики.

Ризик виявляється імовірністю виникнення втрат, збитків, недонадходжень планованих доходів, тому перераховані вище ризики більшою чи меншою мірою впливають на грошові потоки позичальника і, отже, формують рівень кредитного ризику. Необхідно відзначити, що

грошові потоки від реалізації інвестиційного проекту відображаються на потоках підприємства в цілому, що, у свою чергу, впливає на кредитоспроможність позичальника.

У зв'язку з цим, на підставі аналізу попередніх років діяльності підприємства з урахуванням майбутнього кредитування і впровадження інвестиційного проекту, складається прогноз фінансової звітності позичальника, досліджується зміна кредитоспроможності клієнта в результаті одержання ним кредитних ресурсів і майбутніх грошових потоків, як результату процесу кредитування.

З урахуванням зміни кредитоспроможності позичальника відслідковується зміна класу клієнта та обслуговування кредиту в майбутньому. Визначається зміна категорії кредитної операції на весь термін довгострокового кредитування. Відповідно до змін категорії кредитної операції визначаються можливі межі зміни рівня резервів на покриття можливих втрат за кредитними операціями на весь період довгострокового фінансування клієнта.

Для прикладу розглянемо інвестиційний проект підприємства, що займається створенням і експлуатацією мережі автономних комплексів. Інвестиційний проект передбачає нове будівництво досить великого автосервісного комплексу. Для реалізації проекту необхідний довгостроковий кредит. На підставі

фінансової звітності позичальника й бізнес-плану проекту, банк оцінює ефективність інвестиційного проекту та кредитоспроможність позичальника. Показники ефективності проекту і фінансового стану підприємства представлено у таблицях 1, 2.

За основними показниками оцінки ефективності інвестиційного проекту спостерігаються позитивні значення: період окупності становить близько двох років (при рекомендованих банком не більше трьох років), чиста приведена вартість позитивна, внутрішня норма прибутковості перевищує процентну ставку за кредитом (24%). Таким чином, проект може бути прийнятий до фінансування.

Як свідчать дані таблиці 2, поточна діяльність клієнта забезпечує високі значення показників фінансового стану. За всіма показниками спостерігаються значення, що перевищують відповідні нормативи. Загалом, підприємство на даний час є кредитоспроможним, відповідно, і банк, орієнтуючись на отримані результати, може розглядати можливість видачі даному клієнту коштів на фінансування інвестиційного проекту.

З огляду на ефективність інвестиційного проекту, кредитоспроможність клієнта, відмінну ділову репутацію керівництва підприємства і бездоганну кредитну історію, позичальника можна класифікувати за класом "А", а дану кредитну

Таблиця 1

Основні показники оцінки ефективності інвестиційного проекту

Показники	Розрахункові формули	Нормативні значення	Розрахункові значення
1. Період окупності, роки	CF / CF^*	–	2,3
2. Чиста приведена, вартість, тис. грн.	$\sum CF_i \times PVIF_{n, r}^*$	> 0	7154,42
3. Внутрішня норма прибутковості, %	$CF_0 = \sum CF_i / (1+IRR)^*$	> % за кредитом	28,4%

*CF – сума інвестиційних витрат за проектом; CF – середньорічний грошовий потік; CF_i – сальдо річних грошових надходжень від експлуатації проекту і капітальних вкладень у даний проект; PVIF n, r – коефіцієнт дисконтування; CF_0 – первісні інвестиційні витрати, зроблені на початку реалізації проекту; CF_i – вхідні грошові потоки протягом i -го періоду; IRR – внутрішня норма прибутковості.

Основні показники оцінки кредитоспроможності клієнта

Показники	Розрахункові формули	Нормативні значення	Розрахункові значення
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$(ГК+КФВ)/ПЗ^*$	$>0,2$	2,26
2. Коефіцієнт проміжного покриття	$(ГК+КФВ+ДЗ)/ГВ^*$	$>0,5$	0,73
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	$ПА/ПЗ^*$	>2	3,76
4. Чистий оборотний капітал, тис. грн.	$ПА - ПЗ^*$	–	1057
5. Коефіцієнт автономії	$ВК/ВБ^*$	–	0,85
6. Коефіцієнт покриття загальної заборгованості	$ПК/ВК^*$	<1	0,17
7. Рентабельність активів, %	$Пр/А \times 100\%^*$	–	5,12
8. Рентабельність власного капіталу, %	$Пр/ВК \times 100\%^*$	–	5,99

*ГК – грошові кошти; КФВ – короткострокові фінансові вкладення; ПЗ – поточні зобов'язання; ДЗ – дебіторська заборгованість; ПА – поточні активи; ВК – власний капітал; ВБ – валюта балансу; ПК – позиковий капітал; Пр – прибуток; А – активи.

операцію віднести до категорії “стандартної”. Коефіцієнт резервування при категорії кредитної операції “стандартна” формується в розмірі одного відсотка. З урахуванням застави, у якості якої виступає нерухоме майно (10 000 000 грн.), валового кредитного ризику (13 250 000 грн.), чистий кредитний ризик дорівнює 3 250 000 грн. ($13\,250\,000 - 10\,000\,000 = 3\,250\,000$ грн.). Отже, сума резерву на покриття можливих втрат за даною кредитною операцією складе 32 500 грн. ($3\,250\,000 \times 1\%$).

Для розгляду ймовірної зміни ставки резерву за кредитною операцією в май-

бутньому необхідно проводити моніторинг динаміки кредитоспроможності клієнта. З цією метою банком може бути складений прогноз зміни статей балансу, що визначається на підставі грошових потоків від інвестиційного проекту і потоку платежів позичальника за кредитним договором. На основі цього можуть бути розраховані прогнозовані значення показників кредитоспроможності позичальника на весь період кредитування (див. табл. 3).

При прогнозуванні зміни показників фінансового стану позичальника спостерігається погіршення кредитос-

Таблиця 3

Прогнозовані значення показників кредитоспроможності позичальника**

Показники кредитоспроможності	Знач. до видачі кредиту	Знач. з моменту видачі кредиту	1 рік*	2 рік*	3 рік*	4 рік*	5 рік*
1. Коефіцієнт загальної ліквідності	3,76	4,41	0,74	1,32	1,83	2,41	3,13
2. Чистий оборотний капітал	1057	1307	-942,86	2010,42	6994,4	14153,67	23413,93
3. Коефіцієнт автономії	0,85	0,26	0,27	0,43	0,57	0,69	0,78
4. Коефіцієнт покриття загальної заборгованості	0,17	2,79	2,65	1,30	0,74	0,45	0,27
5. Рентабельність активів, %	5,12	1,58	3,54	24,71	42,76	57,44	69,16
6. Рентабельність власного капіталу, %	5,99	5,99	12,94	56,89	74,43	83,18	88,12

* Курсивом відзначено показники, які не відповідають нормативним значенням.

** Методику прогнозу показників кредитоспроможності позичальника розроблено автором та представлено в статті [6].

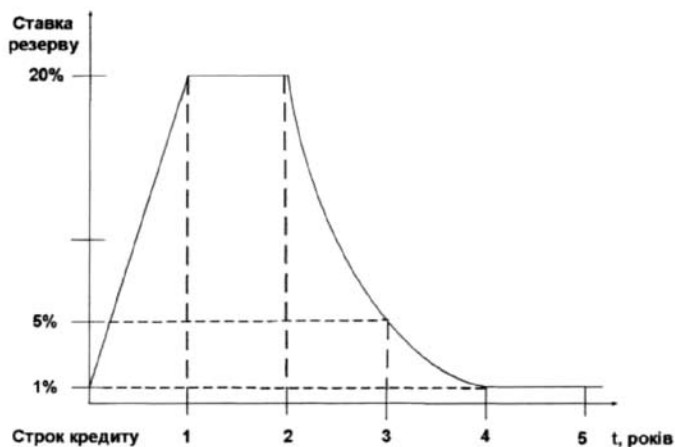

Рис. 1. Зміна ставки резерву під кредитні ризики

проможності, про що свідчить невідповідність коефіцієнтів загальної ліквідності, автономії і покриття загальної заборгованості нормативним значенням тільки в перші два роки кредитування. Отже, знизився і клас позичальника до класу "В", збільшився кредитний ризик, змінилася категорія кредитної операції до "субстандартної", піднялася ставка резервування з 1% до 20%. Таким чином, сума резерву за даним кредитом упродовж перших двох років довгострокового кредитування складе 650 000 грн. Починаючи з третього року, показники фінансового стану клієнта поліпшуються і відповідають нормативним, клас позичальника піднімається до класу "Б", кредитна операція переходить у категорію "під контролем". Тим самим, знижується ставка резерву до 5%, відповідно сума резерву складе 162 500 грн. До кінця терміну кредитування в позичальника показники кредитоспроможності мають високі результати, значно перевищуючи нормативні значення.

Таким чином, надання кредиту позичальнику на фінансування даного інвестиційного проекту призводить до погіршення його кредитоспроможності в

перших періодах, спостерігається перехід кредитної операції в нижчу класифікаційну категорію, що може призвести до збільшення кредитного ризику для банку і, як наслідок, до збільшення ставки резервування (див. рис. 1).

Зміна ставки резерву приводить відповідно до зміни суми резервування коштів за кредитними операціями. Планований обсяг резерву на період кредитування інвестиційного проекту з ураху-

ванням зміни чистого кредитного ризику і ставки резерву представлено в таблиці 4.

Плановану зміну суми резерву при довгостроковому кредитуванні інвестиційного проекту графічно представлено на рис. 2.

У результаті зміни величини резерву з урахуванням підвищення ставки резерву згодом збільшиться його сума максимум на 87 500 грн. (120 000 – 32 500). Банку необхідно буде відволікати кошти для підвищення суми резерву. Орієнтуючись на прогноз можливої зміни резерву з урахуванням зміни кредитоспроможності позичальника, кредитного ризику і ставки резервування банку необхідно враховувати питання формування достатнього обсягу резервних коштів у момент видачі кредиту, аби врахувати ці зміни надалі для забезпечення своєї фінансової стабільності і надійності.

Результати представленого дослідження доцільно враховувати при прогнозуванні зміни ставки резерву за кредитними операціями на перспективу в аспекті зміни кредитоспроможності позичальника і категорії кредитної операції, що дає більш точну оцінку

Таблиця 4

Плановий обсяг резерву на період кредитування з урахуванням прогнозу платежів за кредитним договором на 2006–2011р., зміни кредитного ризику й ставки резерву, тис. грн.

Період	Сума, що погашається	Відсотки (i = 24%)	Залишок боргу	Застава*	Чистий кредитний ризик	Ставка резерву з урахуванням зміни кредитної операції	Сума резерву
1	2	3 (п. 4×i)	4	5	6 (п.4-п.5)	7	8(п. 6×п. 7)
03.2006 р.	–	3 180	13 250	10 000	3 250	1%	32,5
02.2007 р.	2 650	2 544	10 600	10 000	600	20%	120
02.2008 р.	2 650	1 908	7 950	10 000		20%	
02.2009 р.	2 650	1272	5 300	10 000		5%	
02.2010 р.	2 650	636	2 650	10 000		1%	
02.2011 р.	2 650	–	–	10 000		1%	

* Розмір застави приймався з урахуванням балансової вартості без обліку амортизаційних відрахувань у наступні періоди.

формування достатнього обсягу резервних коштів на покриття можливих втрат за кредитними операціями, та дозволяє ефективніше здійснювати кредитну діяльність банку.

Дослідження даних питань залишається актуальним і з точки зору комплексного впливу на показники фінансової діяльності банку. Крім того, перспективним є врахування резуль-

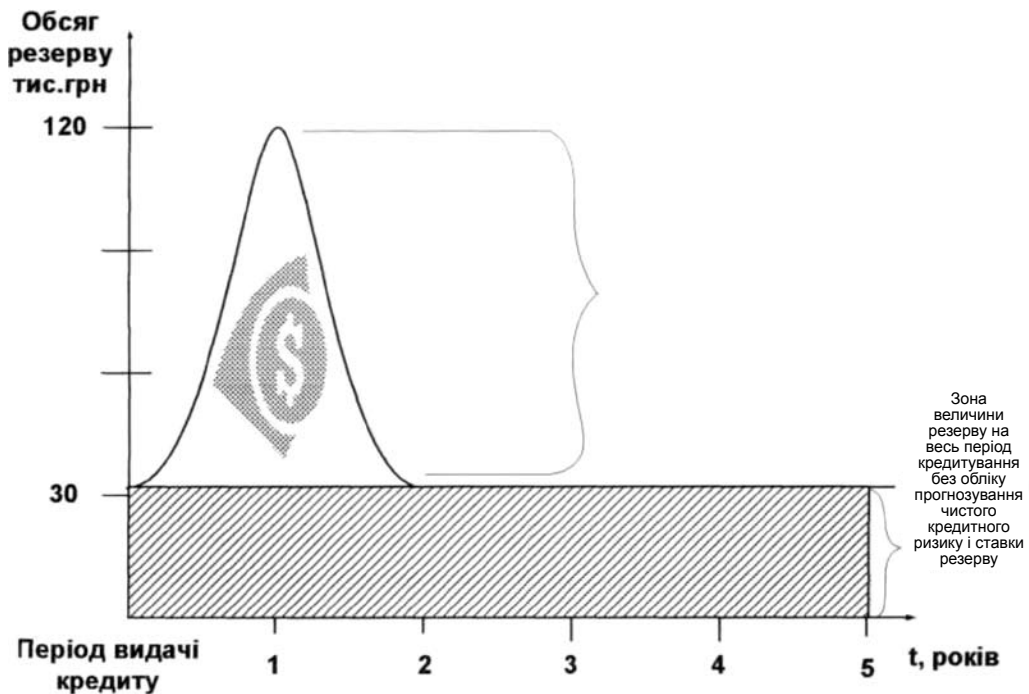

Рис. 2. Планова зміна величини резерву на період кредитування інвестиційного проекту

татів поданого дослідження з позиції формування процентної ставки за довгостроковими кредитами.

Література

1. Положення НБУ "Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків" № 279 від 06.07.00 р.
2. Постанова Правління НБУ "Про затвердження змін до Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків" № 414 від 27.08.2004 р.
3. Бурдюгов А. Порядок розрахунку коефіцієнта ризику і норми резервування банку при кредитуванні інвестиційних проектів // Вісник НБУ. – 2005. – № 1. – С. 4–7.
4. Прасолова С. Особливості формування кредитної політики банків України при довгостроковому інвестуванні // Вісник НБУ. – 2004. – С. 58–61.
5. Федоренко В., Мажуга А. Інвестиційне кредитування і кількісна оцінка ризику реалізації проекту // Економіка України. – 2005. – № 12. – С. 34–40.
6. Вожжов А. П., Дремова У. В. Влияние финансовых потоков заемщика на его кредитоспособность при инвестиционном кредитовании / Сборник научных трудов Черкасского государственного технологического университета. Сер.: Экономические науки, Вып. 14. – Черкассы: ЧДТУ, 2005. – С. 215–223.